

Section 2.
JOURNALISM, ADVERTISING AND PR
ORIGIN OF RADIO BROADCASTING
ON THE TERRITORY OF TRANSCARPATHTIA:
SOCIO-HISTORICAL CONTEXT

ЗАРОДЖЕННЯ РАДІОМОВЛЕННЯ
НА ТЕРИТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ:
СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Толочко Н.В.

*канд. наук із соц. ком., викладачка кафедри журналістики,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна*

Розвиток радіомовлення на території сучасного Закарпаття у першій половині ХХ ст. відбувався в руслі європейських медіапроцесів, що зумовлено перебуванням краю у складі різноманітних за своєю суттю державних чи напівдержавних утворень. Водночас становлення медіасистеми тривало паралельно з упровадженням радіо в УРСР (1924 р. започатковано радіомовлення в Харкові, згодом – Києві, Дніпропетровську, Одесі та інших містах). Утім упродовж років дослідники оминали увагою дорадянський період дрових медіа Закарпаття, побіжно розглядаючи лише радянську добу (І. Мащенко, колективна монографія під заг. ред. Балагурі Е., Гранчак І., Поп І. та ін.). Вивчення процесу формування радіосистеми важливо з огляду на те, що регіональні аудіовізуальні ЗМІ є складовою національного медіапростору, мають давні історичні традиції, функціонують у поліетнічному прикордонному регіоні,

тому можуть слугувати моделлю для інших мультикультурних областей України.

Радіомовлення стало доступним на території Закарпаття після організації технічних умов, що відбулося з уходом краю до складу Чехословаччини під назвою «Підкарпатська Русь». Так, у 1930–1935 рр. енергією було забезпечено 65 міст і сіл, загалом понад 215 тисяч жителів, на відміну від 4 населених пунктів до Першої світової війни [1]. Електрофікація сприяла розвитку медіа. Тож у суспільно-політичних виданнях 30-х рр. ХХ ст. дедалі частіше публікували розклади радіопрограм європейських радіостанцій (Відень, Будапешт, Братислава), доступних для прослуховування в Підкарпатській Русі. Так, із Кошицької радіостанції на хвилі 259,1, транслювали програми, які в пресі називали «авдиціями». Випуски тривали близько години й мали інформаційне, фольклорно-етнографічне, розважальне спрямування. Крім новин, виходили концерти хорів і пісні окремих співаків, радіоп'єси, богослужіння, колядки, культурні огляди, прогнози погоди, розповідали про методи лікування тощо. Періодично готували програми для дітей та існувала жіноча рубрика. 1 грудня 1934 р. в Кошице почала діяти окрема редакція передач під офіційною назвою «Передача для Підкарпатської Русі». З цього часу розпочалися регулярні радіопересилання для жителів краю, а також русько-української громади Східної Словаччини та взагалі русинів-українців усієї Чехословаччини [2]. Підтвердження такого факту є і в працях відомого дослідника І. Мащенко [3, с. 95]. Попри спрямованість радіопередач на русинів-українців, у перші роки трансляції велися російською, хоча ця нацменшина була серед найменших на Підкарпатській Русі [4, с. 240]. Такий факт пояснюється політичними протистояннями народовців, русофілів, українських проугорських рухів. Окрім того, поряд із визнанням закарпатських русинів-українців частиною українського народу, а мови – української, у період Чехословаччини їм не поспішали надавати право на інформацію рідною мовою. Частина проукраїнського руху періодично виступала в пресі проти російськомовних трансляцій, а також за заснування власної радіостанції в Підкарпатській Русі (наприклад, відомі публікації письменника, журналіста, громадського діяча В. Гренджі-Донського) [1]. Утім до 1938 р. для закарпатців так і не побудували власну радіостанцію.

Ситуація з налагодженням українськомовного радіо поліпилася після надання Підкарпатській Русі автономного статусу внаслідок підписання Мюнхенського договору 30 вересня 1938 р., коли уряд очолив А. Волошин. Відомо, що спочатку радіостудія знаходилася в одній із кімнат Народного дому в Ужгороді, а в канцелярії – радіоприймач, щоб ловити вісті ворожої пропаганди. Після окупації частини краю радіо переїхало до Хуста, де зв'язківці з Праги допомогли спорудити тимчасову радіостанцію, що мала передавати програми з Хуста на територію Карпатської України. Підтвердження факту існування радіо зафіксовано в тогочасній періодиці (газета «Діло», заокеанська газета «Свобода») та в праці українського науковця І. Мащенка [5, с. 92]. Крім того, за допомогою радіо в переддень Союму 1939 р. Августин Волошин повідомляв про зміну заграничної ситуації Карпатської України, а також офіційне вирішення питання суверенності держави. Протягом 15 березня щопівгодини по радіо транслювали патріотичне звернення Команданта Національної Оборони, полковника С. Єфреміва до населення Карпатської України. Утім «головним голосом радіо Карпатської України» називають Марусю Ігнатишин [4, с. 83]. Власна українськомовна радіостанція мала важливе значення для інформування та ведення контрпропагандистської діяльності. На територію краю транслювали програми чеських, угорських станцій, які поширювали скупі, нерідко неправдиві, маніпуляційні відомості з метою дискредитації молодого держави. Тому «Пресова Служба Карпатської України користувалася і радіохвилями в Банській Бистриці та Пряшеві» [4, с. 83]. Крім цього, офіційні новини Хуста, які передавали телефоном, транслювали тричі на день українською та німецькою мовами зі словацької радіостанції у Братиславі. Загалом радіопрограми для жителів Карпатської України в 1938–1939 рр. лунали з Кошиць, Відня, Будапешта, Братислави, Банської Бистриці, Пряшева [1].

Із періоду угорської окупації (1938–1944 рр.) збереглися досить скупі відомості про радіомовлення, що велося переважно з Будапешта. У тогочасній пресі повідомляли, що з квітня 1944 р. угорський уряд видав розпорядження, яким забороняв слухати закордонне радіо, крім німецьких радіостанцій, радіостанцій, окупованих Німеччиною, країн-союзників Німеччини. Загалом функ-

ціонування радіо й протоформ телебачення періоду угорської окупації, коли у світі тривала війна, потребує подальших досліджень [1].

Новий період розвитку радіомовлення на Закарпатті розпочався після визволення краю від німецько-угорської окупації та проведення Першого з'їзду народних комітетів Закарпатської України 26 листопада 1944 р. в Мукачеві, наприкінці якого делегати прийняли Маніфест про возз'єднання з Радянською Україною, обрання Народної Ради та її повноважень у справі возз'єднання. Відомо, що з листопада 1945 р. на Закарпатті працювала пересувна радіостанція «Пчела» (позивний «РВ-130») та зв'язковий короткохвильовий передавач «РАФ-КВ-5». Офіційною датою заснування Закарпатського радіокомітету стало 10 листопада 1945 р., а перша радіопередача новоствореного обласного радіо вийшла в ефір 20 листопада 1945 р. зі щойно відкритої радіостудії в Ужгороді. На розбудову мережі суттєво впливали географічні, економічні та навіть релігійні обставини. Значного успіху вдалося досягти в 1950–1955 рр. під час реалізації генерального плану радіофікації. У 1959 р. облрадіокомітет реорганізували в Закарпатський обласний комітет з радіо й телебачення. А вже з другої половини 60-х рр. на Закарпатті активно упроваджували новий засіб масової інформації – телебачення, що стало можливим завдяки розвитку сітки радіорелейних і кабельних ліній зв'язку [1]. Варто зазначити, що в радянський період поширення іномовлення вважали загрозою соціалізму, тож «глушили» сигнали з-за кордону, заповнювали ефір спеціальними програмами з метою максимального обмеження трансляцій. Утім іноземний контент і надалі користувався попитом у частини населення, що підтверджують відповідні дослідження. Так, у 1980 р. на Закарпатті провели масштабне вивчення інформаційної ситуації та з'ясували, що 15 % жителів краю отримували інформацію з іноземних джерел («Голос Америки», «Радіостанція Свобода», «Бі-Бі-Сі», «Німецька хвиля», «Радіо Праги», «Радіо Румунії» і «Варшавське радіо»). Результати пов'язували зі зниженням інтересу до соціалістичних змагань і поширенням релігійних пережитків. У висновках було визначено необхідність формування у населення негативного образу зарубіжного комунікатора [6, с. 1–39].

Загалом розвиток радіомовлення в дорадянський і радянський періоди характеризується багатьма проблемами, серед яких найбільший вплив мало перебування Закарпаття під владою чужих держав. Окрім того, бідність населення Підкарпатської Русі, низький освітній, культурний рівень, неоднотайність місцевої інтелігенції в питанні розвитку аудіовізуальних українськомовних медіа, а на пізніших етапах – значний вплив пропаганди – негативно впливали на становлення медіасистеми. Водночас варто зазначити, що з самого початку роботи радіо на території Закарпаття його характерною ознакою є традиція іномовлення, урахування потреб етносів (хоч кількість і якість мовлення для нацспільнот відрізнялися в різні періоди). Важливим поступом в історії регіональних ЗМІ вважаємо заснування радіостанції в Карпатській Україні. У радянський період, із 1945 р., на Закарпатті розпочалося регулярне мовлення, були створені відповідні технічні умови для передачі радіопрограм у найвіддаленіших населених пунктах; засновано обласний комітет з радіо й телебачення; збудовано приміщення радіодому й телестудії тощо. Згодом завдяки розбудованій базі розвивалося закарпатське радіомовлення незалежної України. Незважаючи на цензурування, патетику, ідеологічне забарвлення, радянський період, як і попередні, відіграли важливу роль у розвитку аудіовізуальних медіа Закарпаття.

Література:

1. Толочко Н. В. Становлення і розвиток телебачення на Закарпатті в історичному, політичному, культурному контекстах: автореф. дис. ... канд. наук із соціальн. ком.: 27.00.01 «Теорія та історія соціальних комунікацій». Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2020. 20 с.
2. Толочко (Каралкіна) Н. В. Проблеми формування аудіовізуальних медіа на Закарпатті у дорадянський період. *East European Scientific Journal*. 2019, part 6. № 7 (47). С. 10–14.
3. Машенко І. Г. Енциклопедія електронних мас-медіа у 2 т. Том 1: Всесвітній відеоаудіолітопис: дати, події, факти, цифри, деталі, коментарі, персоналії. Запоріжжя: Дике поле, 2006. 384 с.

4. Бідзіля Ю. М. Періодика транскордоння в контексті між-національної комунікації: монографія. Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород: Аутдор-Шарк, 2016. 472 с.

5. Мащенко І. Г. Хроніка українського радіо і телебачення в контексті світового аудіовізуального процесу. Київ: Україна, 2005. 384 с.

6. Материалы социологического исследования, проведенных в г. Ужгороде и области Институтом социологических исследований АН СССР по вопросам идеологической обстановки среди различных групп населения. Державний архів Закарпатської області. Ф. 1. Оп. 13. Спр. 204. 39 арк.